

Izvorni znanstveni rad
UDK 811.163.42'282 : 801.81 : 398.9 Đurđevac (497.5)
Primljeno 2012-02-09
Prihvaćeno za tisak 2013-01-15

ETIOLOŠKI OSVRT NA NEKE IZVORNE ĐURĐEVEČKE FRAZEME

Vladimir Miholek, Đurđevac

Sažetak

U ovom tekstu riječ je o etnološkom osvrtu na neke frazeme đurđevčkoga kajkavskoga govora (srednja Podravina) u kojima se spominju mjesna prezimena, imena, zgođe, lokalni toponimi, etnici nekih okolnih sela,¹ te imena pripadnika drugih naroda. Izdvojio sam ih iz jezičnoga blaga prikupljenog i zapisanog tijekom niza godina od starijih Đurđevčana. Većinom su to poredbeni frazemi te nekoliko rugalica, koji se danas veoma rijetko koriste. Proučavajući povijest Đurđevca postanje ovih frazema pronašao sam u literaturi, raznim zapisima i povijesnim izvorima.² Ovaj tekst prilog je proučavanju govora đurđevčkih kajkavaca, odnosno kajkavske frazeologije.

Ključne riječi: etilogija, frazemi, rugalice, Đurđevac

U svakome izvornom mjesnom govoru prisutno je mnoštvo poslovice, uzrečica, izreka, fraza i drugih frazeoloških jedinica koje se nalaze u istoj funkciji, a međusobno su veoma slične. Sve su one nastale tijekom vremena među ljudima koji su ih osmišljavali i koristili. Prenosile su se s koljena na koljeno, neke su nestale, neke se promijenile, a neke sačuvale sve do današnjih dana. Za većinu njih teško je odrediti vrijeme nastajanja, no kod nekih to je ipak moguće. Same po sebi donekle određuju mjesto nastanka, dok je vrijeme moguće odrediti tek okvirno. Možemo ih sa sigurnošću smjestiti u određeno stoljeće, a pojedine se mogu povezati s približno točnom godinom nastanka.

¹ Uglavnom su to naselja koja su isprva bila u sastavu đurđevčke župe. Neka su od njih danas samostalne župe ili pripadaju kojoj drugoj susjednoj župi.

² Kod prezimena najviše su korištene matične knjige đurđevčke župe, odnosno knjiga umrlih koja obuhvaća razdoblje od 1728. do 1792. godine, te zapisi kanonskih vizitacije iz tog vremena.

Za razliku od ostalih frazema koji su se prenošenjem znali i promijeniti, ovi su ostali manje više isti. Većina njih ovdje navedenih nije se mijenjala jer se u njima nalaze točno određena imena, prezimena, toponimi i dr., koji im daju jednu trajnu čvrstinu i postojanost. Izrazito su lokalnog karaktera, dok iznimku čine samo oni frazemi koje su proširile osobe koje su zbog ženidbe, preseljenja ili nekih drugih razloga napustile Đurđevac. Većina tih iseljenika nastanila je okolne *konake*.³ Uglavnom, možemo reći da većina spomenutih frazema nije napustila prostor širega đurđevčkoga kajkavskog okružja. Doduše, neki se nalaze i u susjednim podravskim mjesnim govorima (*smejať sę kak bęřęčka kōza, křuv sę ę raspūkel kak Matošękov tūr, študęřati kak Bājsārov māček dōk ę išęl f pępęlnāk srāt, vręden kak vlaška mlāda na rājnę, slagati sę kak vlaška mlāda na vęnčājnę*), no za njih možemo reći da su ipak pristigli u 17. stoljeću migracijama kajkavskog stanovništva sa zapada, negoli se proširili u suprotnome smjeru. Unatoč tome uporište im se može naći i u đurđevčkom govornom području.

Oni mogu biti sastavni dio rečenice, no u većini slučajeva dio su širega konteksta. Većina ih je šaljivih, pomalo ironičnih. U osnovi značenja znak su odobravanja, omalovažavanja, ismijavanja, pa i poruge. Primjerice, u slučaju izražavanja kakve poruge, ili slično, nezgodno je bilo koristiti se konkretnim, grubim riječima. U tom slučaju poredba je uvijek dobro došla jer je govornik na prenesen način izrazio ono što je htio reći.

Nažalost, spomenute frazeme zadesila je sudbina laganog izumiranja, jednako kao i ostali dio leksika. Već niz godina jedna po jedna nestaju prilike u kojima su frazemi nastajali i koristili se, pa tako izumiru i oni, nestaju i gube se iz svakodnevnoga govora. Dakako da je njihov broj bio nekad veći, no danas oni skoro da i ne postoje, a sve manje je i ljudi koji ih znaju. Stoga pregršt ovih frazema čini đurđevčki, kao i kajkavski govor općenito, još bogatijim jer su na ovaj način iščupani iz zaborava i ostali trajno zabilježeni i spašeni.⁴

rūdast kak Ščukinę svijnę

³ Konaci su ratarski posjedi nastali iz stočarskih stanova za vrijeme Vojne krajine u šumama sjeverno od Đurđevca. Vlasnici stoke dobili su pravo krčenja pojedinih parcela i privođenja ratarskoj proizvodnji. Tu su isprva počeli graditi staje a kasnije i kuće. Takvi posjedi s vremenom se zgušnjavaju, a naročito nakon dioba obiteljskih zadruga krajem 19. stoljeća. Naseljavali su ih mladi bračni parovi koji su tu i ostali živjeti ili oni koji su nakon diobe morali napustiti obitelj. Tako su nastala pojedina naselja: Bakovci, Grkine, Ladna Voda, Krajnica, Lepa Gređa, Lukin Mekiš, Pavlanci, Rakite, Severovci i Trepče. Konaci su administrativno pripadali đurđevčkoj općini, kao i župi, sve do 1926. godine. Tada su sva naselja, osim Severovaca, Grkina i Hladne Vode, pripala općini Jelačićevo (danas Ferdinandovac).

⁴ Prikupljeno jezično blago objavljeno je 2011. godine u *Opisu i rječniku đurđevčkoga govora*, autora dr. Jele Maresić i Vladimira Miholeka.

Govori se za onoga koji ima kovrčavu kosu jer je nekadašnja stara pasmina svinja zvana bagun bila kovrčave dlake, a Ščukine su svinje po tome bile poznate. Prezime Ščuka je jedno od najstarijih đurđevečkih prezimena a spominje se 1659. godine. Točnije, 13. ožujka te godine đurđevečku je župu po nalogu biskupa Petra Petretića vizitirao kanonik Andrija Vinković, arhiđakon komarnički, te je u izvještaju o stanju župe naveo i popis crkvene zemlje, gdje stoji da je tadašnji župnik uživao u Brvcu kraj Jakova Ščuke četiri rali oranice zasijane lanom.⁵

křuv sě ě raspūkēl kak Matošēkov tūr

Prezime Matošek danas je karakteristično za obližnje selo Čepelovec. U Đurđevcu je ono izumrlo. Zabilježeno je 1755. godine⁶. Ovaj frazem govorio se je domaćici kojoj bi se prilikom pečenja kruh raspuknuo poput Matošekova *tūra* na dotrajalim hlačama ili gaćama.

idę pòsēl kak Šormānu ċin vęřē

Ovaj frazem govorio se je kad čovjek nešto nije znao ili mu nešto nije išlo od ruke kao spomenutom Šormanu, koji je bio poznat po tome jer nije znao “Čin vjere” (molitva), odnosno malo je pridavao pozornosti vjerskom životu i kulturnom ponašanju. Dokaz ove tvrdnje potječe iz 1882. godine kad je u obrtničku bratovštinu (Prva obrtnička zadruha), čiji je bio član, stigla pritužba protiv bačvara Imbre Šormana (rođ. 1848.) zbog nedolična ponašanja i psovanja Boga na javnome mjestu. Znači, bio je poznatiji po tome nego po uzornome vjerskom životu. Njegova je obitelj bila jedina u Đurđevcu koja je nosila to prezime.⁷

čakāti kak Batàča zęmfico

Riječ je o pokojnoj Marici Strelipeta (rođ. 3. srpnja 1879.) iz Čepelovca pokraj Đurđevca, udanoj u Đurđevac 8. siječnja 1894. godine za Đuru Bataka. Svaku ženu u obitelji Batak Đurđevčani su zvali Batača.⁸ Naime, ona je dugo godina pobolijevala i uvijek se nadala skorij smrti, no to se nije dogodilo. Ipak je umrla od starosti, 13. kolovoza 1946. godine. Dakle, tako se govorilo kad je

⁵ Rudolf HORVAT, Povijest Gjurgjevca, Zagreb, 1940., str. 15.

⁶ Mathias Mathossek, umro 24. rujna 1755.

⁷ Zapisnička knjiga Prve obrtničke zadruge u Đurđevcu 1866.-1902., Gradski muzej u Bjelovaru

⁸ Sufiks – *ača* upotrebljavao se kod prezimena koja su završavala na –*ak* (Sedmak – *Sedmača*, Bocak – *Bocača*, Matejak – *Matejača* i dr.)

netko živio u stalnom iščekivanju nečega.

būknòti kak Mijòkšič

Tako se govorilo o onome koji naglo plane ili se razljuti. Frazem je nastao prema jednome članu obitelji Mihokšić, koje se spominje 1766. godine,⁹ a posljednja je obitavala na kbr. 326. Izumrla je jer nije imala muškog nasljednika.

trpěti kak Majětič

Lovro Majetić (4. VIII. 1903. – 17. IV. 1978.) bio je poznati *cimbulăš* i šaljivdija iz Đurđevca, a ova poredba nastala je na jednim svatovima u Đurđevcu na kojima je svirao sa svojom glazbenom družinom. Da bismo je pojasnili, neka posluži tekst Andrije Turkovića, đurđevečkog učitelja i novinara, u Kajkavskome kalendaru za 1972. godinu:¹⁰

“Na jene svate dok je igrat v cimbuľe tak se je strašno rasplakal, kaj so si gošćeniki stali s plesom i pitali ga kaj mu je?! Jel ga kaj boli? On je samo čko-mel i plakal. Soze so curkoma z joči curele. Na kraju je nekak plačoč zmucal: Kak nebi plakal? Ja preveč trpim! A kaj trpiš? – pitali so ga gošćeniki. A kak nebi trpel? Dok ja v cimbuľe igram, drugi mi z ženom plešo! To ja više nemrem trpeti! Od toga dana vu Podravine je poznat novi beteg za kojega se veli: Trpiš kak Majetič!”

vūdri Jànčì po zľěvànčì

Ovaj se frazem koristio kad je trebalo započeti s nekom radnjom, poslom ili jelom, budući da je tu riječ o *zľěvànķe* (zlijevka). Po svemu sudeći nastala je od đurđevečkog prezimena Janči,¹¹ odnosno mađarskog imena Janči – Ivan.

gatiñ sę kak Račänŋ dök ę pripovędal

Riječ je o prezimenu Račan koje je u đurđevečkom kraju danas prisutno samo u selu Sveta Ana. Prezime je nastalo od doseljenika iz Rače kod Bjelovara, koji su pobjegli pred Osmanlijama. Ono se nalazi u popisu kućedomaćina

⁹ Ioannes Mihokssich, umro 8. siječnja 1766.

¹⁰ Andrija TURKOVIĆ, I pri nas se znado gostiti (o podravskim svatovskim običajima), *Kajkavski kalendar 1972*, Čakovec, 1971., str. 85.

¹¹ Michael Ianchy, umro 30. svibnja 1768.

kanonske vizitacije komarničkoga arhidakona iz 1700. godine,¹² a spominje se i u Đurđevcu 1750. godine.¹³ U frazemu se spominje neki Račan kojem su prilikom govora zapinjale riječi (*gañilo mu sę ę*), jer mu je jezik uvijek bio brži od pameti, pa je sve pobrkao.

dūdēti kak Bęgrijęva pūra

Nastala je prema istinitoj zgodi kada je kod obitelji Begri u kuhinji *dūdęla* (kunjala) purica sjedivši na ljestvama koje su vodile na tavan. Kunjajući pala je s ljestava u posudu s napojem za svinje, te se utopila. Od tad se govorilo za onoga koji kunja da *dudī kak Bęgrijęva pūra*. Begri je staro đurđevečko prezime, a spominje se 1734. godine¹⁴. Sredinom 19. stoljeća bile su samo dvije obitelji tog prezimena (kbr. 342 i 607). Danas nije prisutno u Đurđevcu.

študērāti kak Bājsarov máčęk døk ę išęl f pępęlnāk srāt

Tom slikovitom poredbom opisan je onaj koji je nešto duboko razmišljao, koji je bio zamišljen. Po svemu sudeći riječ je o nadimku Bajsar. Kao potvrda tome tri su đurđevečke obitelji (Česi, Štefanov, Šandor) koje su nosile taj nadimak jer je netko iz tih obitelji svirao *bājs*. Naime, nekad je skoro svaka ulica imala svoju sviračku družinu, pa nije ni čudo da su pojedini dobili taj nadimak. Bili su to obični ljudi, seljaci koji su se glazbom bavili u slobodno vrijeme. Svirali su zimi na svatovima i kućnim veselicama. Svojevremeno su u Đurđevcu bili poznati: *Ružiči, Vuęriñci, Šandōri, Majętići, Gašpariči, Koreñiči, Markoviće, Pacūri, Šuvāki, Ređępi, Čobáčę, Sulmānci, Lackovići, Marčęni, Zobundję, Šęklāri, Filpovići, Tomrlīni, Purāni* i dr. U takvim okolnostima poredba je zaista imala pravo izvorište.

ōdāti kak Filkīna

Doslovno značenje bi bilo: skitati se, često izbivati od kuće. *Filkīna* je staro ime koje su ljudi često davali svojim psima. Dakako da su se poneki skitali selom, pa se tako govorilo za one koji su učestalo napuštali kuću i skitali se do kasno u noć. Tako je i ime jednoga psa ostalo upamćeno.

Jāna Babāšęva

¹² Kononske vizitacije Komarničkog arhidakonata, Prot. 91-III, Nadbiskupski arhiv u Zagrebu

¹³ Dorothea Rachan, umrla 18. travnja 1750.

¹⁴ Sin Stjepana Begrija, umro 4. veljače 1734.

Mandàla Mičëtinška
bëda Karvašëva
přda Majeröva
šundurika tí jëna
smöksan tí jëden

Ovim poredbama naglašavale su se negativne karakteristike pojedine ženske ili muške osobe, uglavnom glupost (*bëda* – glupa osoba; *přda* – gluha osoba).

Vjerojatno su spomenute *Jàna* (Ana) i *Mandàla* (Magdalena iz Mičetinca) bile takve. *Babâš* je pak bio sinonim za svakog muškarca koji se prizetio u djevočinu kuću. Otprilike, danas bi tim imenom mogli nazvati papučare. Taj je nadimak nosila jedna od obitelji Štefanov. No, u Đurđevcu je bilo i prezimena *Babaš*. Naime, u spisima Prve obrtničke zadruge stoji da je Bolto *Babaš*, pomoćnik bačvara Ive Domišljanovića, umro 31. siječnja 1921. godine.¹⁵ Doduše, nije bio Đurđevčan, već stranac koji se tu zatekao radi posla. Nije poznato je li poredba nastala od nadimka ili od prezimena.

Prezimana *Karvaš* i *Majer*¹⁶ spominju se u prvoj polovici 18. stoljeća, a nestala su tijekom prve polovice 20. stoljeća.

Smoksan i *Šundurika*¹⁷ bila su prezimena zabilježena 1730. godine u Sirovoj Kataleni nedaleko Đurđevca, a određenim članovima te obitelji glupost je sigurno bila karakteristika. Tako su se ta prezimena pretvorila u sinonime za glupu osobu.

mûlec Brëņërov
stür kak mûlec Brëņërov

Tako se govorilo onome tko je glup i tvrdoglav jer ga se uspoređivalo sa magarcem, odnosno z *mûlcom*, kako su ga Đurđevčani nazivali. Frazem sigurno postoji najkasnije od 1896. godine kad je Ferdinand (Ferdo) Brenner, poznati đurđevečki trgovac, imao jednoga magarca, što je tada bilo vrlo rijetko u Podravini. Čak se i u popisu stoke na području đurđevečkoga kotara, koji je obavljen 1896. godine, između mnogobrojne stoke spominje i jedan magarac.¹⁸ Drugom uzrečicom se naglašavala nečija starost jer je i sam magarac bio star.

¹⁵ Blagajnička knjiga 1902. – 1945. Prve obrtničke zadruge, Državni arhiv u Bjelovaru

¹⁶ Georgius Karvas, krajiški kapetan u Đurđevcu; Melchior Majer, umro 31. prosinca 1744. godine.

¹⁷ Magdalena Sundurika, umrla 11. siječnja 1730.; Blasius Zmokschan, umro u lipnju iste godine.

¹⁸ *Podravac*, 13., 21. III. 1896.

tî si kakôv ę Miškica Pavunin
tî si kakôv ę Będnäjč

Ove dvije poredbe su iz rukopisa Đurđevčana Frana Kolar. ¹⁹ To je abecedni popis petstotinjak đurđevečkih riječi i desetak frazema. Danas se o tim poredbama ne zna ništa, a sam autor naveo ih je bez ikakvih objašnjenja. Stoga se ne znaju ni njihova značenja. Činjenica je da su te dvije osobe bile karakteristične po svojim određenim osobinama koje su se poredbama pripisivale drugim osobama. Prezime Pavuna spominje se 1735. godine, ²⁰ a nestalo je krajem 19. stoljeća. Prema tome, ova poredba nastala je najkasnije u to vrijeme. Spomenutog Pavunu spominje pak Đuro Rašan iz Novigrada Podravskog (pseudonim Đurina Novogradeć), u svojoj kozeriji, za kojeg kaže da se bavio liječenjem biljnim pripravcima, a slovio je kao šaljivdija. ²¹ Prema tekstu kozerije vidljivo je da je Pavuna živio baš u to vrijeme. Druga poredba sadrži prezime Bednaić koje nije đurđevečko. Za ovu pak poredbu nikada nećemo doznati u kojoj se prigodi koristila.

třžiti pętrôžila

Kad je netko dugo stajao na određenom mjestu upitali bi ga: *Jęl třžiř pętrôžila?* ili *Käj dęlař? – třřim pętrôžila!* Frazem svoje izvorište vuče – s tržnice. Na njoj su domaće žene prodavale svoje proizvode (između ostalog i peršun) i čekale kupce kojih nekad u Đurđevcu i nije bilo previše, budući da je prevladavalo seljačko stanovništvo. Njihovo poduže čekanje iznjedrilo je ovaj frazem.

řit kak kotárska ôblast

U ovom slučaju nečija stražnjica uspoređivala se sa zgradom kotarske oblasti u Đurđevcu. Bila je to zdepasta jednokatnica u današnjoj Basaričekovoj ulici u kojoj je djelovala uprava đurđevečke kotarske oblasti. Takvih kuća bilo je u Đurđevcu nekoliko, pa je u ovome slučaju ona vrlo vjerno poslužila poimanju nečije stražnjice.

¹⁹ Kolar je službovao u Đurđevcu 20-ih i 30-ih godina prošloga stoljeća kao učitelj građanske škole. Kada je rukopis nastao nije poznato. Poklonio ga je sumještaniu Đuki Tomerlinu Picoku oko 1950. godine, a koji mi ga je dao na uvid. KOLAR, Fran. Narodno blago Podravine – specijalno Gjurgjevca varaša, rukopis.

²⁰ Maria Pavuna, umrla 30. kolovoza 1735.

²¹ Đurina NOVOGRADDEC, Miškica Pavunin i japatekar, *Đurđevački vjesnik*, br. 13, 1. VIII. 1968.

jâk kak Majdâk

Za Đurđevčane, *Majdâki* su bili ljudi z *Majdâčkê* (Zagorje i Prigorje) koji su kao lončari dolazili u Podravinu na sajam sa svojim proizvodima koje su prodavali ili mijenjali za žito. Po svemu su bili jaki i čvrste građe. Zato se i govorilo da je netko *jâk kak Majdâk*.

pripovĕđâti kak Krâjnĕc trâ, la lâ

Riječ je o Kranjcima (stanovnici Kranjske u Sloveniji) koji su jedni od mnogih stranaca koji su boravili u Đurđevcu za vrijeme Vojne granice, a pojedini su se i trajno nastanili. Prezime Kranjec spominje se 1700. godine u već spominjanom zapisu kanonske vizitacije. Tome svjedoči i prezime Kranjĕev, a muškarca tog prezimena i danas u Đurđevcu zovu *Krâjnĕc*. No, tako su općenito zvali i sve Slovence. Oni su često navraćali u granično područje jer su se bavili torbarenjem.²² Iako je vojna vlast različitim odredbama ograničavala njihovo kretanje oni su ipak prodavali svoju robu. Specifičnim načinom prodaje obilazeći graničarske kuće zasigurno su se najavljivali glasom i vikom, te kao pravi trgovci uvelike hvalili robu. Izgleda da su toliko bili rječiti i revni na jeziku da je prema njima i nastala ova poredba. Zbog toga su se neki u Đurđevcu i nastanili, i to s razlogom, jer je Đurđevac tada bio najveće trgovačko središte istoimene pukovnije. Neki su došli i kasnije, krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Bili su to zidari iz Štajerske: Antun Lesničar (rođ. 1864.), Alojz Srebrnar (21. X. 1882.), Martin Čerĕek te Peter Tomec (26. V. 1871.), trgovac iz Kranjske. U potrazi za poslom došli su u Đurđevac gdje su se prva trojica i oženili. Čerĕek je čak dobio i nadimak *Krajnĕc*.

tô ĕ vòz kòdar gâ ĕ Vlâj nâsral (mali voz sijena)

imâti mĕkòto kaj bì jo Vlâj prĕsral (mala njiva)

vrĕdĕn kak vlaškâ mlâda na râjnĕ (lijen)

slagatĭ sĕ kak vlaškâ mlâda na vĕnĕâjnĕ (sporo se spremati)

razmĕtanò ĕ po stâjnĕ kâk vĕ Vlaškĕ (neuredno je po kući)

Đurđevĕani, odnosno Podravci, Vljajima su smatrali stanovnike s Bilogore. Oni su za njih još od krajiškoga vremena bili ljudi karakteristiĕni po lijenosti

²² Torbari su bili sitni trgovci koji su svoju robu prodavali putujući od kuće do kuće, ali i na sajmovima. Alexander BUCZYNSKI, Gradovi Vojne krajine, sv. 2., Zagreb, 1997., str. 69.

i drugim negativnim osobinama. Ta spoznaja potječe iz vremena Vojne krajine kad su sredinom 16. stoljeća opustjele bilogorske krajeve Osmanlije naselili Vlasima (Cincarima) koji su slobodno napadali i pljačkali pogranična područja, odvodili ljude i stoku te im zauzvrat čuvali granicu. Točnije rečeno, nisu bili voljni živjeti od vlastitoga rada na zemlji kao i ostali, već su živjeli od pljačke i otimačine.²³ Zbog toga su ih Đurđevčani i zamrzili. Nažalost, stariji ljudi i današnje stanovnike tih područja nazivaju Vlajima, odnosno da su z *Vlašکہ*. Neke od ovih frazema nalazimo i u susjednim govorima.

*vrtěti sę kak Cigân oko Svęķę Jânę*²⁴

Poredba je značila biti prisutan na određenom mjestu. Romi su se u većem broju pojavili u Podravini zajedno s Osmanlijama došavši kao izbjeglice. Pokušavali su preživjeti izradom noževa, čavala i slične robe ili pak kao prosjaci ili *mużikâşi*. Znali su se baviti i prodajom sitnih stvari. Kao takvi, bili su nepogodni vojnoj krajiškoj vlasti koja ih je pokušavala pretvoriti u graničare, ali u tome uglavnom nije uspijevala jer je selidba bila osnova njihova života. Ovaj frazem mogao je nastati u to vrijeme ili tijekom prve polovice 19. stoljeća kada su se Romi koritari stalno naselili u okolici Đurđevca. Bavili su se koritarenjem i prosjačenjem, a živjeli su u zemunicama i kolibama daleko ispod razine civiliziranog življenja.²⁵

plivâti kak Bûdrovčâni po ajdîņę

Tako se govorilo za onoga koji je čega imao u izobilju. Razlog je taj što su nekada Budrovčani bili poznati po tome što su uvelike sijali heljdu. Budrovčani su žitelji bilogorskog sela Budrovec koje je do 1964. godine pripadalo đurđevečkoj župi. Danas ima samostalnu župu i status prigradskog naselja.

klopiti kak mijolânski zvõn

Poredba se upotrebljavala kad je nekome iznenada ili nehotice izletjela riječ iz usta. Za usporedbu, u hrvatskom standardu mogli bismo je zamijeniti isto-

²³ Poslije Uskrsa 1586. godine Vlasi su poduzeli opći napad na Đurđevac. Rudolf HORVAT, *Povijest Gjurjevca*, Zagreb, 1940., str. 13.

²⁴ Selo u okolici Đurđevca koje se vodi kao prigradsko naselje, a u sastavu je župe Virje od 1868. godine. Isprva je pripadalo đurđevečkoj župi.

²⁵ Danijel VOJAK, Romi u Podravini, *Podravina*, vol. 4, br. 7, Koprivnica, 2005., str. 110, 117.

značnicom: reći i ostati živ. Nastala je vjerojatno potaknuta istinitim događajem kada se u Miholjancu (selo nedaleko Virja) u neuobičajeno vrijeme iznanada začulo crkveno zvono.

smejati se kak berčeka kòza

Ovom poredbom daje se naglasak na smijanje koje se uspoređuje s meketom koze. Pridjev *berčeka* odnosi se na obližnji Berek koji je dobio ime po istoimenoj mađarskoj riječi, a znači livada ili šuma na močvarnom tlu. Đurđevečki Berek je šuma bogata travom u koju su ljudi još u krajiško doba vodili stoku na ispašu. Možda izgleda čudno što se u poredbi spominje koza, budući da se ona u doskorašnje vrijeme nije uopće uzgajala u đurđevečkome kraju. Ljudi su ih držali za vrijeme Vojne krajine, da bi krajem 19. stoljeća skoro nestale. S ispašom u Bereku također se davno prestalo, još tijekom prve polovice prošloga stoljeća.

Vâraš, jâko ti me vâraš

Vâraš je naziv dijela današnje ulice Stjepana Radića, i to od početka, od Trga sv. Jurja pa do Malinovog trga. To je najstariji naziv tog dijela naselja koji se odnosio na kuće uglavnom s istočne strane (poslije su sagrađene i na zapadnoj strani) gdje su bili nastanjeni imućniji seljaci i obrtnici. Kasnije je dobio drugo narodno ime – *Goriča vulica*. Ime dolazi od mađarske riječi *vâras* – manje gradsko naselje. Navodno, na kraju te ulice obavljala se prodaja i razmjena robe s Osmanlijama, a stari Đurđevčani govorili su da su Osmanlije sajam nazivali *varaš*.²⁶ Pretpostavlja se da su frazem koristile siromašne djevojke koje su se zaljubile u momke koji su tu stanovali. Budući da su bili iz imućnijih kuća mogli su za njih biti samo san, jer se u ono doba bogati i siromašni nisu međusobno ženili. Prema tome, ovaj frazem je mogao biti samo plod neostvarene ljubavi. Točno značenje teško je odrediti jer se on u današnje vrijeme više ne upotrebljava, pa o svakoj njenoj uporabi možemo samo nagađati. Inspiraciju za ovaj frazem zasigurno su našle u usmenoj narodnoj književnosti, točnije u narodnoj popijevci *Lepa moja Severova greda*, u kojoj jedan stih glasi: *Karaš, jako ti me varaš!*²⁷

²⁶ Ovu konstataciju zastupa Tomerlin u svojoj knjizi u kojoj opisuje nastanak i širenje đurđevečkoga naselja. Đuka TOMERLIN PICOK, *Življeje v (naj)starešem Gjurgjevcu, Đurđevac*, 1989., str. 39.

²⁷ Franjo ŽIDOVEC, Hrvatske narodne popijevke iz Đurđevca, *Kaj*, br. 6, lipanj 1969., str. 31.

akò ti nę pãšę jęsti idi tàm gđę cvętję cvęťę

To je frazem lokalnog karaktera čak i za sam Đurđevac, a značio je, ako netko nije bio zadovoljan pripremljenim jelom kod kuće neka ide *tàm gđę cvętję cvęťę*. To se odnosilo na kuću obitelji Maitz, koja je krajem 19. stoljeća držala omanji hotel s gostionicom i dvoranom u kojoj su se održavale razne priredbe. Danas je kuća znana kao Fišerovo (Stjepana Radića 9; vlasnik Dragutin Fischer rođ. 14. IX. 1880. u Moravskoj) u kojoj je u vremenu između dva svjetska rata bilo svratište i gostionica “Preradović”. Zapravo, ispred kuće su stajali veliki oleanderi, a to nam potvrđuju i razglednice iz toga vremena.

RUGALICE

***Pęšćani, tręšćani
nēmājō kržva ni vodę
sàmo mào lobodę
dà si grlo zasladę!***

Ova stihovna rugalica odnosi se na stanovnike dijela Đurđevca zvanog *Pęski*. To je naselje nastalo na pjeskovitim brežuljcima, a nastanjivala ga je uglavnom sirotinja, što se vidi i u navedenim stihovima. Prilikom dioba seljačkih zadruga krajem 19. st. vlast je siromašnima besplatno davala parcele na Peskima gdje su zasnivali svoja nova domaćinstva. To je najmlađi dio đurđevečkoga naselja kojeg su prije naseljavanja zvali *Bręgi* – po brežuljcima žutog pijeska. Upravo je pjeskovito tlo, odnosno goli pijesak, bio razlog naseljavanja sirotinje koja si nije mogla priuštiti gradnju kuća u boljim dijelovima Đurđevca. Svaki stih vjerodostojno ocrtava *Pęšćana* – mršavoga, gladnoga i siromašnoga kao što je i škrti pijesak na kojem je živio.

***cìnci-lìnci Mičęťincì
nēma zvòna ni gospòna
nìti frājłę nùt gospę!***

Rugalica govori koliko je to selo malo jer nemaju ni kapele, ni zvona, ni župnika, niti gospode. Selo je udaljeno oko četiri kilometra od Đurđevca, smješteno između vinorodnih brežuljaka. Osnovano je za vrijeme Vojne krajine. Mičetinec se spominje kao filijalno selo đurđevečke župe 1682. godine, a brojio je samo 20 kuća. Vizitatori komarničkoga arhiđakonata u svojim izvještajima

tijekom 18. stoljeća malo o selu govore, vjerojatno stoga jer isprva nije bilo nika-kve kapele u selu. Potvrđuje to i vojni topografski zemljovid iz 1782. godine na kojem se vidi da selo nema ni kapele ni drvenog tornja sa zvonom kakav je, na primjer, ucrtan i vidljiv u obližnjim selima Budrovcu i Sirovoj Kataleni.²⁸ Tek 1825. godine đurđevečki župnik Franjo Milinković zapisao je u župnoj spomenici da selo ima drveni toranj i zvono. Znači, rugalica je mogla nastati zasigurno prije 1825. godine.

*â, Marija
vĕlikà ě ŝumarĭja
à još vĕkši Plamacĕta
kô ě pòjel pòl macĕta!*

Ova rugalica izričito se odnosi na đurđevečko prezime Flamaceta (stariji Đurđevčani zbog prilagodbe svojem govoru kažu *Plamacĕta*) koje je jedno od nekoliko đurđevečkih prezimena talijanskog podrijetla (Fantoni, Tomica, Floreani). Njihovi su pretci i sunarodnjaci bili uglavnom zidari koji su obilazili nekadašnju Vojnu krajinu gradeći i popravljajući utvrde i naselja. To su nastavili i nakon razvojačenja. Tako su neki od njih i ostali u pojedinim mjestima. Prilog tome je i dozvola²⁹ izdana 20. svibnja 1873. godine Valentinu Rivi iz St. Daniela (županija Udinska) za obavljanje zidarskog obrta u Đurđevcu.

Jantolic, pŭmpulic, pŭna tì je rìt koščic

Inspiraciju za ovu rugalicu ljudi su našli u staroj pitalici (*Pŭmpulic, pŭn koščic, na vřju kapica, odzdòl bořica* – mak). Riječ je o prezimenu Antolic,³⁰ odnosno *Jantolic*, kako ga Đurđevčani izgovaraju, koje je u Đurđevcu izumrlo. Jedno je od starijih đurđevečkih prezimena. Vjerojatno se koja osoba iz te obitelji svojedobno našla u nekoj nezgodnoj, nepredviđenoj ili smiješnoj situaciji koja ju je trajno obilježila, a spretan pojedinac je to pretvorio u stih.

*Matřša
skòči z bätom na miřa*

²⁸ VALENTIĆ, Mirko, Ivan HORBEC i Ivana JUKIĆ. Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća – Đurđevačka pukovnija, Zagreb, 2003.

²⁹ Dokument sam pronašao umetnut u Blagajničkoj knjizi (1866. – 1902.) đurđevečke Prve obrtničke zadruge koja je pohranjena u muzeju u Bjelovaru.

³⁰ Antolici su u Đurđevcu prisutni od polovice 18. stoljeća, a posljednji su zabilježeni krajem prošloga stoljeća (kbr. 195 i 1084).

***na štakòra niti bòjle
jǎl tǎ štàkor zakòjle!***

Spomenuti Matiša i miš svojedobno su se našli u nekoj nezgodnoj situaciji koja je pak poslužila za ovu rugalicu.

***što ìma Molvârko za žǎno
prasìco šǎmovǎčko i kràvo kalnovǎčko
srǎčǎn ǎ jǎl mǎ sǎki dǎn nǎšǎ tǎra***

Spomenuta đurđevečka rugalica upućena je susjedima iz obližnjih Molva, Šemovaca i Kalinovca. Ovakav tip rugalica prisutan je i u đurđevečkoj okolici tako da danas možemo čuti niz njezinih varijanti, a svaka ona uvijek iskazuju porugu susjednom selu, odnosno njihovim žiteljima. Iz njih ne izvire mržnja prema susjedu, već blaga ironija, odnosno šala kojom su častili jedni druge. Ona također ima inspiraciju u narodnoj popijevci *Lepa moja Severova greda*, koja slično opisuje naselja đurđevečke Podravine i njihove mještane: ... *a Pavlanci, gde so masni žganci [...] a Krajnica šepava rajnica [...] Šemovčani f škorne kašo točo [...] Hampovica ti si kuvarica / a Virovci to so sami vdovci [...] A Molvarci z debelemi jajci ...!*³¹ Rugalicu je zabilježio već spomenuti učitelj Fran Kolar.

IZVORI I LITERATURA:

- Blagajnička knjiga Prve obrtne zadruge u Đurđevcu (1866. – 1902.), Gradski muzej u Bjelovaru
Alexander BUCZYNSKI, Gradovi Vojne krajine, sv. 2., Zagreb, 1997.
ČUBELIĆ, Tvrtko. Povijest i historija usmene narodne književnosti, Zagreb, 1990.
Đurđevački vjesnik, br. 13, 1. VIII. 1968.
HORVAT, Rudolf. Povijest Gjurjevca, Zagreb, 1940.
Kanonske vizitacije Komarničkog arhidakonata, prot. 91/III, Nadbiskupski arhiv u Zagrebu
Kazivači: Mijo Miholek (1904. – 1984.), Rozalija Miholek rođ. Majstorović (1915. – 1991.),
Marta Segen rođ. Kudumija (1920. – 2002.), Marija Markovica rođ. Grganja (1923. – 2012.), Đuka
Tomerlin Picok (1926. – 2010.) i Marica Hasan rođ. Gašparić (1939.).
KOLAR, Fran. Narodno blago Podravine – specijalno Gjurjevca varaša, rukopis u posjedu
Đuke Tomerlina Picoka
Matična knjiga umrlih 1728. – 1792., Župni ured Župe sv. Jurja u Đurđevcu

³¹ ŽIDOVEC, Franjo. Hrvatske narodne popijevke iz Đurđevca, *Kaj*, br. 6, lipanj 1969.

MIHOLEK, Vladimir. Prilog izučavanju đurđevačkog pučkog mudrorječja, *Podravski zbornik* 92., Koprivnica, 1992.

Podravec, br. 13, 21. III. 1896.

SKOK, Petar. Etimologijski rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika, Zagreb, 1973.

Status Animarum (Stališ duša) 1866. – 1902., Župni ured župe sv. Jurja u Đurđevcu

TURKOVIĆ, Andrija. I pri nas se znado gostiti (o podravskim svatovskim običajima), *Kajkavski kalendar* 1972, Čakovec, 1971.

TOMERLIN PICOK, Đuka. Življeje v (naj)starešem Gjurgjevcu, Đurđevac, 1989.

VALENTIĆ, Mirko, Ivan HORBEC i Ivana JUKIĆ. Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća – Đurđevačka pukovnija, Zagreb, 2003.

VOJAK, Danijel. Romi u Podravini, *Podravina*, vol. 4, br. 7, Koprivnica, 2005.

Zapisnička knjiga Prve obrtne zadruge u Đurđevcu (1902. – 1945.), Državni arhiv u Bjelovaru

ŽIDOVEC, Franjo. Hrvatske narodne popijevke iz Đurđevca, *Kaj*, br. 6, lipanj 1969.

ETIOLOGICAL REVIEW ON SOME ORIGINAL PHRASEMES FROM ĐURĐEVAC

By Vladimir Miholek, Đurđevac

Summary

The paper is an etiological review on some phrasemes coming from the Đurđevac (central Podravina) Kajkavian vernacular where local surnames are mentioned, as well as names, anecdotes, local toponyms, ethnics of some local villages, and the names of some people from other ethnicity. They have been singled out from the lexical lore collected on basis of associating with Đurđevac elders, and noted down by the author during a space of many years. Mostly they are comparative phrasemes, and several satirical sayings very rarely in use today. The author has learned about the origin and reason for such phrasemes by studying the history of Đurđevac found in literature, various records and historical sources. It is a contribution to the study of the Đurđevac Kajkavians' vernacular, i.e. Kajkavian phraseology.

Key words: etiology, phrasemes, satirical sayings, Đurđevac